

РОЗДІЛ 4. ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Волкова Я.О.

**Національні меншини та міждержавні відносини**

*Світова тенденція посилення боротьби національних меншин за свої права та вибух етнічно-політичних конфліктів загрожують безпеці як окремих країн, так і регіонів світу. Стаття присвячена вивченню ролі національних меншин у міждержавних відносинах. Автором представлені основні теоретичні моделі для дослідження національних меншин із точки зору теорії міжнародних відносин, серед яких – концепція «діаспори», «транснаціоналізму» та «родинних меншин/держав».*

**Ключові слова:** національні меншини, родинні меншини, діаспора, транснаціоналізм.

*Мировая тенденция усиления борьбы национальных меньшинств за свои права и взрыв этно-политических конфликтов угрожает безопасности как отдельных стран, так и регионов мира. Статья посвящена изучению роли национальных меньшинств в межгосударственных отношениях. Автором представлены основные*

*теоретические модели для исследования национальных меньшинств с точки зрения теории международных отношений, среди которых – концепция «диаспоры», «транснационализма» и «родственных меньшинств/государств».*

**Ключевые слова:** национальные меньшинства, родственные меньшинства, диаспора, транснационализм.

*The world tendency to intensification the struggle of national minorities for their rights and the explosion of ethno-political conflicts threatens the security of the countries and the regions of the world. The article is devoted to the analysis of the role of national minorities in interstate relations. The author presents the main theoretical models for the study of national minorities from the point of view of the theory of international relations, among which are the concepts of «diaspora», «transnationalism» and «kin minorities/states».*

**Key words:** national minorities, kin minorities, diaspora, transnationalism.

УДК 327:323.1

Волкова Я.О.,  
аспірант кафедри міжнародних відносин  
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

З точки зору міжнародних відносин на сьогодні існує три основні напрями досліджень національних меншин та їх впливу на міждержавні відносини: концепція «діаспори», «транснаціоналізму» та «родинних держав/меншин». Кожен із цих напрямів розвивався окремо один від одного, оскільки всі вони використовувалися для позначення різних типів соціальних спільнот та транскордонних зв'язків.

Дослідження діаспор зазвичай будувалися в соціологічній та антропологічній перспективі, проте сьогодні діаспори поступово розглядаються в політичних науках, економіці та міжнародних відносинах. Про стрімкий зріст наукового інтересу до діаспор серед дослідників у галузі міжнародних відносин свідчить відокремлення особливої галузі політичних наук – діаспоральні дослідження (diaspora studies), яка фокусується саме на вивченні ролі діаспор у світовій політиці. Сучасні діаспоральні дослідження дають змогу заповнити ту «прогалину» в теорії міжнародних відносин, яка стосується відносин держав із національними меншинами за кордоном. Виходячи з вищезазначеного, все більше досліджень присвячені історії виникнення та розвитку діаспор, їх різновидам та діяльності.

Задля більш повного розуміння цього явища діаспор доцільно зупинитися на еволюції цієї концепції. Термін «діаспора» прийшов із грецької мови і означав явище міграції та колонізації. До 1930-х рр. поняття діаспори включало в себе лише три етно-

релігійні групи: євреї, вірмени і греки. Перші комплексні дослідження, присвячені теорії діаспори, з'явилися в зарубіжній науці у 70-80-і рр. ХХ ст. Класиками теорії діаспор вважається Робін Кохен [11], Габріель Шеффер [18], Уільям Сафран [16] тощо. Класичне використання цього терміну пов'язано перш за все з єврейським досвідом, де ключовою характеристикою діаспори було виселення з країни-батьківщини в результаті трагічних подій. Термін «діаспора» описував вигнання євреїв з історичної батьківщини внаслідок трагічної події (руйнування храму Соломона в 586 до н.е.), їх розпорошеність по багатьом країнам, звідси – відчуття пригніченості в населення, зневіри. Таким чином, єврейська діаспора стає «відправною точкою», згідно з якою було прийнято перевіряти всі інші народи розсіювання на предмет їх відповідності концепції «діаспори». Вкрай близьким до історичної долі євреїв вважається і доля вірменської діаспори, що стала формуватися з VI ст. н.е. після вигнання вірмен із Візантійської імперії. Однак головною причиною появи вірменської діаспори в багатьох країнах світу, яка чисельно в кілька разів перевищує власне населення Вірменії, стали трагічні події 1915-16 рр. в Османській Імперії, коли відбулася депортація близько 2/3 всього вірменського населення в Сирію і Палестину. До цієї категорії також відносять і першу хвилю «африканської діаспори». Цей термін у 1964 р. ввів історик Джордж Шепперсон, розділивши всю африканську діаспору на «першу», пов'язану з вивезенням чорношкірого населення Африки з

метою работоргівлі, та «другу», яка є постколоніальною африканською еміграцією через громадянські війни, голод, бідність. Провідний дослідник діаспор У. Сафран запропонував модель так званих «класичних діаспор» та виділяв такі критерії «класичної» діаспори:

- 1) розсіювання з початкового історичного центру в різні регіони;
- 2) колективна пам'ять про батьківщину, її міфологізація;
- 3) сприйняття себе як чужинців у приймаючому суспільстві;
- 4) прагнення до повернення на батьківщину;
- 5) допомога, збереження зв'язків із батьківщиною;
- 6) високий рівень групової згуртованості, заснований на високому ступені ідентифікації себе з країною походження [16, с. 83].

Класичний підхід вже в 1980-і рр. став малопродуктивним, оскільки він залишав поза увагою спільноти, утворені в процесі міграцій, підвищеного попиту економіки на дешеву робочу силу. Якщо термін «діаспора» може бути застосовний тільки до загальноновизнаних розсіяних народів, наприклад євреїв, вірменів чи циган, то виникає питання, в рамках якої концепції вивчати інші етнічні групи або меншини, що знаходяться за межами країни свого походження. Певний час дослідження таких груп населення проводилось переважно в рамках теорій міграцій та транснаціоналізму. Концепція «транснаціоналізму» в академічному дискурсі з'явилася тільки на початку 1990-х років, проте процес, з яким вона пов'язана, виник значно раніше. Одними з перших терміни «транснаціоналізм» і «транснаціональні актори» ввели в ужиток політології та міжнародних відносин Джозеф С. Най-молодший і Роберт О. Кеохейн [13], які звернули увагу на зростаюче значення недержавних суб'єктів, таких як транснаціональні корпорації і міжнародні неурядові організації на міжнародній арені. Подальший розвиток ці ідеї отримали в працях британського соціолога Мартіна Елброу [6]. Міжнародним відносинам дослідник протиставляє транснаціональні взаємодії індивідів і груп, які розділені територіально та розкидані по всьому світу. Хвилі трудових міграцій у промислово розвинені країни в другій половині ХХ століття змусили таких дослідників, як Глік-Шиллер [17], Баубок [10], говорити про феномен міграційних спільнот. Такі спільноти з'явилися в результаті масової міграції робочої сили з країн Третього світу в розвинені індустріальні країни. Різке збільшення масштабів міграції йде паралельно з консолідацією іммігрантських етнічних спільнот. Опинившись на новому місці, переселенці, як правило, прагнуть об'єднатися, щоб не тільки вижити, а й зберегти свої звичаї, традиції, мову в чужій для них, найчастіше досить ворожій етнокультурній середовищі.

Зазвичай вони прагнуть отримати громадянство приймаючої країни, при цьому не втрачаючи громадянство своєї батьківщини. Сучасні мігранти не тільки не втрачають зв'язків із країною свого походження, але активно підтримують її політичний і економічний розвиток і навіть повертаються назад. Термін «транснаціоналізм», таким чином, став вживатися для позначання тривалих зв'язків мігрантів зі своїми країнами походження.

Одночасно з розвитком концепції «транснаціоналізму» почастишали спроби дослідити будь-які переміщення людей, пов'язані з перетином державних кордонів, з точки зору процесів діаспоризації. Це призвело до часткової відмови від «класичної» інтерпретації поняття діаспори і, як наслідок, до більш широкого тлумачення терміну. Тоді діаспорою стали називати будь-яке етнічне розселення, навіть якщо воно не відповідало критеріям класичної діаспори, зокрема всі етнічні групи з яких-небудь причин (включаючи такі, як ведення бізнесу, трудові контракти, туризм і т. д.) проживають за межами країни походження. Одним із перших дослідників, який зробив внесок у нове розуміння діаспор, був В. Сафран. Він розширив класичне бачення діаспори, стверджуючи, що багато інших етнічних груп мали схожий досвід, нехай і не такий трагічний, як у євреїв, вірменів чи палестинців. Представники багатьох етносів були змушені залишати свої місця проживання через несприятливі умови на батьківщині. До таких діаспор Сафран зараховував індійців, китайців, японців, які виїжджали на заробітки за кордон ще в ХІХ ст., кубинців та мексиканців в США, пакистанців у Великобританії, мешканців країн Магрибу у Франції, турок у Німеччині та ін. [16].

Важливий внесок у вивчення діаспор вніс вчений Кохен, який також відходить від традиційного розуміння діаспори і вводить нові її критерії, наприклад міграція з колоніальних або добровільних причин [11]. Це означає, що населення, яке покинуло свою батьківщину не тільки вимушено, але і добровільно, також може вважатися діаспорою. Цей термін став застосовуватися для колоніальних переселенців та тих, хто виїхав із батьківщини в пошуках роботи. Універсальну класифікацію діаспор запропонував у 1997 році Кохен, виходячи з їх походження, функцій і характеристик:

- 1) діаспори-жертви (вірмени, палестинці, ірландці, африканці);
- 2) трудові (індійці, турки, японці, китайці);
- 3) торгові (китайці, індійці, японці, ладан);
- 4) імперські (британці, росіяни, іспанці);
- 5) культурні (карибська діаспора) [11, с. 18].

Класифікація ускладнюється тим, що діаспори можуть між собою перетинатися, і один і той же індивідум може належати одночасно до кількох діаспор – як у випадку з японською чи індійською діаспорами. Особливу увагу заслуговує остання

група – «культурна», яку пізніше дослідник змінив на «детериторіалізована». Цей термін може бути застосований до груп населення, які переміщувалися багаторазово, чия батьківщина була втрачена, а також для деяких релігійних громад. В епоху глобалізації, де кіберпростір часто витісняє фізичний, діаспора може в деякій мірі створюватися або бути відтвореною в уяві (умах) людей предметами матеріальної і народної культури, а також через загальну уяву. Так, виникає новий прорив у дослідженні діаспор, а саме введення поняття «уявної батьківщини» і прагнення діаспори її створити. Із середини 1990-х років фундаментальний критерій наявності «реальної батьківщини» зникає, і в подальших дослідженнях термін «діаспора» став вживатися не тільки до етнічних, а практично до всіх типів транснаціонального населення. Поняття батьківщини трансформується і перетворюється в якийсь простір, що позначає місце походження, якесь локальне, національне, транснаціональне місце, або уявне віртуальне співтовариство (пов'язане з інтернетом, наприклад), або пережитий досвід і особисті соціальні відносини (до цього можна застосувати принцип «Батьківщина там, де лежить твоє серце»). З'явилося навіть таке явище, як «кібердіаспора» (чи віртуальна діаспора), яке виникло одночасно з появою доступу широкої публіки до мобільних телефонів та інтернету. Стали говорити про «мусульманські діаспори», де уявна батьківщина є не територіальним утворенням, наприклад Глобальна ісламська Умма, діаспори-джихадистів тощо. Це підкреслює той факт, що вже на цьому етапі розвитку науки термін «діаспора» відноситься не тільки до етнічних, а й до релігійних та інших груп або громад.

Таким чином, термін «діаспора» може застосовуватися до таких груп:

1. Мігранти. Мігранти можуть проживати в країні перебування як тимчасово, так і постійно, а міграція може бути добровільною або недобровільною.

2. Біженці. Це категорія мігрантів, для яких характерне раптове і недобровільне переселення. Вважається, що біженці прагнуть повернутися на свою батьківщину якомога швидше.

3. Засланці. Категорія біженців, які перебувають у приймаючій країні, поки на їх батьківщині не відбудуться політичні зміни.

4. Етнічні групи. Особи, які ідентифікують себе з іншими представниками цієї ж етнічності, яка мешкає поза своєї батьківщини, але які обов'язково підтримують політичні зв'язки з нею. Вони можуть не планувати повернутися на батьківщину коли-небудь, але шанують свої етнічні корені.

5. Експатріанти. Люди однієї країни, які проживають в іншій країні. Це дуже загальний термін, який має на увазі добровільне переселення з можливими планами повернення на батьківщину в будь-який зручний час.

6. Місцеве населення, яке має відмінні культурні характеристики, які перешкоджають їх асиміляції, мають статус меншини у своїх країнах проживання.

7. Меншини. Будь-які з перерахованих вище груп можуть бути меншинами в країні проживання.

Справжній вибух інтересу до діаспори Брубеcker назвав «діаспоральна діаспора», що означає поширення значення терміну в семантичному, концептуальному і дисциплінарному просторі. На думку дослідника, популярність досліджень діаспор і розмиті межі теоретичної основи ведуть до універсалізації терміну «діаспора», що парадоксальним чином значить зникнення діаспори... Якщо все є діаспоральним, то ніщо не є дійсно таким» [9]. Очевидно, що чим більше досліджень присвячено діаспорам, тим більше зникало їх критеріїв.

Кардинально іншим поглядом на діаспору відрізняються представники конструктивізму. Конструктивісти поставили під сумнів такі основні поняття, як «діаспора», «батьківщина і етнічне / релігійне співтовариство», та розглядають діаспору як «транснаціональну уявну спільноту» [7]. Такий підхід передбачає інтерпретацію діаспорної етнічності як одного з типів «уявних спільнот», що володіють своїми внутрішніми соціальними зв'язками, зовнішніми кордонами, які конструюють «своїх» і «чужих». Концепція «уявних спільнот» видатного дослідника Бенедикта Андерсона знаменувала різкий поворот у дослідженнях нації та націоналізму в 1983 році, коли вийшла у світ його фундаментальна робота «Уявні спільноти», де нація є уявною політичною спільнотою. Автор називає нації спільнотами, тому що в їх основі є спільність, а уявними не тому, що їх не існує, а тому, що члени навіть найменшої нації можуть не знати абсолютно всіх своїх побратимів по нації, але в них буде завжди присутній образ їхньої спільності. Конструктивісти вважають, що діаспори – це щось більше, ніж просто форма етнічної спільноти, та пояснюють цей феномен конструктивістською теорією колективних ідентичностей. З'явилося загальне розуміння того, що діаспора не є чіткою та єдиною групою населення, а люди можуть бути більш або менш діаспоральними в різних ситуаціях. Діаспоральна ідентичність може бути повністю загублена, може посилюватися та слабнути, залишатися активною чи сплячою. Представник російської школи конструктивістів В.А. Тишков стверджує: «Те, що називається, відтворюється і вивчається як народ, нація, меншина, раса, діаспора, насправді є не реально існуюче колективне тіло зі своєю самосвідомістю, характером, волею, долею, а людські відносини (соціальні, політичні, емоційні), пов'язані з уявними коаліціями» [5, с. 25]. Інші представники конструктивізму Бахар Басер та Ашхок Свейн стверджують, що діаспора – це політичний про-

ект мобілізованих еліт, а ідентичність діаспор конструйована, штучно створена та не може бути просто результатом масової міграції [19]. Пізніше класик діаспоральної теорії Кохен також приходить до висновку, що діаспори можуть бути сформовані і мобілізовані за певних обставин: історія та історичний досвід потенційної групи створюють основу, необхідну для формування діаспори, а активні політичні, соціальні та культурні лідери створюють необхідні ефективні інститути для формування діаспорального почуття і спонукають їх до спільної мети [11, с. 10]. Виходячи з усіх етапів розвитку та вищеназваних підходів до діаспор, можна простежити спільну для всіх дослідників рису діаспор – це наявність у населення міцного зв'язку зі своєю батьківщиною (реальною чи уявною). Саме ця ключова риса дозволяє вважати населення за кордоном не просто мігрантами чи національними меншинами, а діаспорою.

Отже, в центрі розуміння природи діаспори є дебати про те, чи є діаспора природним або штучно створеним явищем. Представники традиційного підходу вважають діаспору етнічною спільнотою, яка проживає за межами країни-батьківщини в результаті природних процесів міграцій, тоді як представники конструктивістського підходу вважають діаспору «уявною спільнотою», створеною штучно політичними акторами задля досягнення певних політичних цілей. Слід зазначити, що незважаючи на всю різноманітність представлених підходів до діаспор, між представниками діаспоральних досліджень на даний момент вже існує певний консенсус щодо штучної природи самої діаспори. У цьому сенсі конструктивістський підхід до діаспор, згідно з яким діаспори не можуть існувати самі по собі, а створюються певними силами задля певних цілей, є домінуючим та загальноприйнятим. Виходячи із цього, центральною проблемою для діаспоральних дослідників сьогодні є те, коли, як, чому і за яких обставин держави звертаються до формування своїх діаспор. Проте діаспоральна політика держав є, безумно, окремою темою для дослідження.

Окрім концепції «діаспора», в політичній науці з 1990-х років з'являється концепція «родинної меншини» і «родинної держави». Терміни є відносно новими, на офіційному рівні вони вперше були використані Венеціанською комісією в жовтні 2001 р. у «Звіті про преференційне ставлення родинних держав до своїх національних меншин» [15]. Серед провідних дослідників цієї концепції – Веселін Поповські [14], Уолтер Кемп [12], Сіміна Елена Танасеску [20] та інші.

Нові терміни в певній мірі суттєво як спростили, так і ускладнили двосторонні взаємини між державами. Спрощення пов'язане, в першу чергу, з відкриттям нових горизонтів оцінки, визначення та вироблення як національної політики держав,

так і відповідних аспектів зовнішньополітичних ліній у двосторонніх та в багатосторонніх відносинах. Ускладнення ж базується в першу чергу на нечіткості міжнародно-правової бази щодо них. Поняття «родинної держави» походить від концепції національної держави та пов'язане з теорією націоналізму. Ще після Першої та Другої світових війн у результаті змін кордонів багато європейських країн включало в себе населення, яке проти свого бажання опинилося в нових країнах, але культурно відчувало себе складовою частиною титульної групи колишніх держав. Зміни політичних кордонів та перехід до демократії в країнах Центральної та Східної Європи на початку 1990-х років також забезпечили фундамент для виникнення активності родинних держав щодо родинних меншин, які проживають за кордоном. Якщо концепція «діаспора» виникла і первісно розвивалася задля вивчення населення, яке мігрувало зі своєї батьківщини з різних причин, то концепція «родинної держави» із самого свого створення зазвичай мала справу з іншою категорією транскордонного населення, яке опинилося в чужій для себе країні, нікуди при цьому не рухаючись, а в наслідок змін самих державних кордонів. Термін «родинна держава» вживається для позначення тих держав, більшість населення яких розділяє етнічні чи культурні характеристики з меншістю населення іншої країни. Це широка категорія країн, які зацікавлені в меншинах за межами власних кордонів, ґрунтуючись на зв'язках історичного, релігійного чи мовного характеру, які не обов'язково розглядаються меншинами як «родинні держави». У той час як величезна кількість країн має своїх співвітчизників на території інших держав із зазначених вище причин, не всі вони мають підстави називатися «родинними», адже це передбачає перш за все цілеспрямовану політичну позицію держави.

З метою забезпечення більш ефективної підтримки своїх родинних меншин держави можуть використовувати різні заходи, наприклад прийняття внутрішніх законів, які містять положення, що дозволяють їх родинним меншинам – громадянам інших держав – отримувати певні привілеї. До 1989 року діаспоральна політика і такого роду активність із боку держави в країнах Варшавського договору були неможливі, тому в центрально-європейському регіоні підтримка співвітчизників, які проживають за кордоном, стала нормою тільки після зміни комуністичних режимів. Найбільш яскравим прикладом родинної політики є політика Угорщини. Втрата Угорщиною значної частини своєї території та близько однієї третини населення в результаті укладення Тріанонського договору в період після Першої світової війни має прямі наслідки для сучасної історії та політики Угорщини та сусідніх із нею держав. Починаючи з 1990-х років угорський уряд приймає цілий ряд



законів, які регулюють відносини держави зі своєю національною спільнотою за кордоном, та декларують єдність єдиної угорської нації, яка розділена кордонами різних держав. Найбільший міжнародний резонанс викликало прийняття Угорщиною в 2001 році Закону щодо статусу угорців сусідніх країн (Закон про статус). Його дія поширюється на угорців – громадян інших країн: Румунії, Словенії, Словаччини, України, Хорватії та країн колишньої Югославії. Цей закон передбачає державну підтримку власникам «посвідчення угорця» у сферах найму на роботу, освіти і культури, охорони здоров'я та користування громадським транспортом [3]. Даний закон викликав багато суперечок щодо втручання у внутрішні справи сусідніх з Угорщиною країн і саме після його прийняття Венеціанська комісія як відповідь на нього була змушена прийняти «Звіт про преференційне ставлення родинних держав до своїх національних меншин» [15]. Цей звіт визначає ключові принципи взаємодії родинних держав та родинних меншин. Найголовнішими його положеннями можна вважати те, що відповідальність за захист прав національних меншин лежить на країні перебування меншин. При цьому родинна держава має право підтримувати культурні зв'язки з родинними меншинами. Якщо країна перебування з якихось причин зневажає правами національних меншин, міжнародна спільнота повинна прийняти відповідні дії. Окрім даного Звіту, юридичною базою концепції родинної держави є такі документи: ст. 17 та 18 Рамкової конвенції про захист національних меншин [4]; пункт 5 ст. 2 Декларації прав осіб, які належать до національних чи етнічних, релігійних та лінгвістичних меншин, прийнята ГА ООН в 1992 р. [2]; Болцанські рекомендації щодо національних меншин у міждержавних взаєминах, видані Верховним Комісаром із національних меншин ОБСЄ в 2008 році [1]. Ці документи носять рекомендаційний характер та мотивують країн-членів на політичному та деклараційному рівні.

Таким чином, для дослідження ролі національних меншин у міжнародних відносинах слід звертатися до трьох основних концепцій. По-перше, це концепція транснаціоналізму, центральне місце в якій належить меншинам мігрантського походження та їх взаємодії (переважно економічного характеру) з країною походження. Друга концепція – «родинних держав/меншин» – фокусується на населенні, яке опинилося в статусі «меншин», нікуди при цьому не рухаючись, у результаті зміни державних кордонів та розпаду великих держав, зокрема Австро-Угорщини, Османської та Російської Імперії, СРСР, Югославії тощо. Третя концепція – «діаспора» – є найбільш широкою та універсальною концепцією. Тоді як на ранніх етапах вона включала в себе населення, яке покинуло свою батьківщину в результаті трагічних подій, сьо-

годні вона займає центральне місце в дослідженнях впливу та ролі національних меншин у міжнародних відносинах. Незважаючи на те, що всі три концепції розвивалися окремо одна від одної, із часом концепції «родинної держави/меншини» та «транснаціоналізму» органічно влилися в єдину концепцію «діаспори». Цей термін сьогодні охоплює всі типи транскордонного населення, включаючи мігрантів і родинні меншини. Вибір однієї із цих трьох теоретичних моделей дослідження національних меншин повинен залежати від конкретних випадків та цілей дослідників, а також з огляду на історію походження меншин. Наприклад, при дослідженні болгарської меншини в Бесарабії чи угорської меншини в Закарпатті доцільно звертатися до концепції «родинної держави»; при дослідженні турецьких мігрантів у Німеччині – концепції «транснаціоналізму»; задля вивчення турецької меншини в Україні – одночасно концепції «родинної меншини/держави» (щодо гагаузів, татар та турок-месхетинців) та «діаспори» (щодо вищезазначених родинних груп та турецьких мігрантів у більш широкому сенсі).

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Верховний комісар по делам национальных меньшинств. Тематические рекомендации. [Електронний ресурс] // Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе. – 2008. – Режим доступа до ресурсу : [http://www.osce.org/files/documents/f/1/74511\\_0.pdf](http://www.osce.org/files/documents/f/1/74511_0.pdf).
2. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам [Електронний ресурс]. – Режим доступа до ресурсу : [http://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/declarations/minority\\_rights.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/minority_rights.shtml).
3. Державні збори Угорщини прийняли Закон про статус угорців сусідніх країн [Електронний ресурс]/Українформ.–2001.–Режимдоступудоресурсу: [https://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/46967-dergavn\\_zbori\\_ugorshchini\\_priynyali\\_zakon\\_pro\\_status\\_ugortsv\\_susdnh\\_kran\\_47329.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/46967-dergavn_zbori_ugorshchini_priynyali_zakon_pro_status_ugortsv_susdnh_kran_47329.html).
4. Рамочная конвенция о защите национальных меньшинств. [Електронний ресурс] // Human Rights Library. – 1995. – Режим доступа до ресурсу : <http://hrlibrary.umn.edu/euro/Rets157.html>.
5. Тишков В.А. О культурном многообразии / В.А.Тишков // Этнографическое обозрение. – 2005. – №. 2. – С. 23–28.
6. Albrow M. Frames and Transformations in Transnational Studies [Електроннийресурс]/М. Albrow// Transnational Communities Programme. – 1998. – Режим доступа до ресурсу : <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/albrow.pdf>.
7. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism /B. Anderson. – London :Verso, 1983. –240 с.
8. Brubaker R. Accidental Diasporas and External "Homelands" in Central and Eastern Europe: Past and Present [Електроннийресурс] / R. Brubaker. –Vienna :

IHS Political Science Series, 2000. – Режим доступу до ресурсу : [http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/19\\_Accidental\\_Diasporas.pdf](http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/19_Accidental_Diasporas.pdf).

9. Brubaker R. The "diaspora" diaspora / R. Brubaker // *Ethnic and Racial Studies*. – 2005. – Vol. 28 No. 1 – P. 1–19.

10. Bauböck R. Cold constellations and hot identities: Political theory questions about transnationalism and diaspora / R. Bauböck // *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* / R. Bauböck, T. Faist. – Amsterdam : Amsterdam University Press, 2010. – С. 295–323.

11. Cohen. R. *Global Diasporas: An Introduction* / R. Cohen. – New York: Routledge, 2008. – 241 с.

12. Nye R.S., Keohane R.O. *Transnational relations and world politics* / R.S. Nye, R.O. Keohane // *International Organization*. – 1971. – Vol. 25, No. 3 – P. 329–349.

13. Popovski V., Turner N. Blood across borders: The role of the kin-state in minority protection V. Poppovski, N. Turner // *Blood and borders. The responsibility to protect and the problem of the kin-state* / W. Kemp, V. Popovski, R. Thakur. – Tokyo: United Nations University Press, 2010. – С. 231–240.

14. Kemp W. The responsibility to protect minorities: is the kin state problem or a solution? / W. Kemp // *Blood and borders. The responsibility to protect and the problem of the kin-state*. / W. Kemp, V. Popovski, R. Thakur. – Tokyo: United Nations University Press, 2010. – С. 1–7.

15. Resolution No. 1335 (2003) Preferential Treatment of National Minorities by the Kin-State: The Case of the Hungarian Law on Hungarians Living in Neighboring Countries ("Magyars") of 19 June 2001 // Council of Europe Parliamentary Assembly [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17121&lang=en>.

16. Safran W. *Diasporas in modern societies: Myths of homeland and return* / W. Safran // *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*. – 1991. – Vol. 1, No. 1 – P. 83–99.

17. Schiller G. N., Basch L., Blanc C.S. *Transnationalism: a new analytic framework for understanding migration* / G. N. Schiller, L. Basch, C.S. Blanc // *Annals of the New York Academy of Sciences*. – 1992. – Vol. 645, No. 1 – P. 1–24.

18. Sheffer G. *Diaspora politics. At home abroad* / G. Sheffer. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 289 с.

19. Swain A., Baser B. Stateless diaspora groups and their repertoires of nationalist activism in host countries [Електронний ресурс] / A. Swain, B. Baser // *Journal of international relations*. – 2010. – Vol. 8, No. 1. – Режим доступу до ресурсу : [http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/14820/Baser\\_Swain\\_StatelessDiaspora36-59.pdf?sequence=2](http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/14820/Baser_Swain_StatelessDiaspora36-59.pdf?sequence=2).

20. Tanasescu S.E. *Treatment of Nationals by Their Kin State – the Romanian Case* [Електронний ресурс] / S.E. Tanasescu // *Transylvanian Review of Administrative Sciences*. – 2009. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0ahUKEwjnrWC1t7SAhUEWCwKHf2bBI4QFggjMAE&url=http%3A%2F%2Frtsa.ro%2Ftras%2Findex.php%2Ftras%2Farticle%2Fdownload%2F198%2F194&usg=AFQjCNEIAanhjZn4kNnvCUQ505pOSHfbgA&bvm=bv.149760088,d.bGg&cad=rjt>.